

**Σημειώσεις από ένα εργαστήριο ρυθμού πάνω στο *Ματωμένο Γάμο* του Λόρκα
που έγινε για εκπαιδευτικούς στα πλαίσια του
προγράμματος «εκπαίδευση & θέατρο» τον Δεκέμβριο 2000
Εμφυχώτρια: Σμαρώ Γρηγοριάδου**

Πώς ξεκινάμε:

Στο θέατρο (και εντελώς ιδιαίτερα στο θέατρο του σχολείου), δε μας ενδιαφέρει να γράψουμε μια καταπληκτική πρωτότυπη σύνθεση για τους *Όρνιθες* ή τους *Βατράχους* του Αριστοφάνη. Εξάλλου ο Γιάννης Χρήστου το έκανε καλύτερα! Σκοπός μας είναι -με τη βοήθεια πάντα του αυτοσχεδιασμού- να υποψιαστούμε ποια σωματική κίνηση του ήρωα θα ζωντανεύει τη δράση μας και ποιος ρυθμός θα απέδιδε καλύτερα αυτή την κίνηση.

Αν, π.χ., θέλουμε να επενδύσουμε μουσικά μια σκηνή όπου μια μάνα νανουρίζει το παιδί της, θα μελετήσουμε την κίνηση της κούνιας ή των χεριών της, από αυτή θα οδηγηθούμε κατόπιν στον κατάλληλο ρυθμό κι από αυτόν σε μια μελωδία. Στη σκηνή που η Αντιγόνη θρηνεί για τον αδερφό της, μας ενδιαφέρει η στάση του σώματός της, ο ρυθμός των αναφιλητών της, οι χειρονομίες της και αυτά τα στοιχεία θα προσπαθήσουμε να “περάσουμε στην παρτιτούρα” της σκηνοθεσίας μας με απλές τεχνικές που θα μελετήσουμε στα σεμινάρια.

Πρακτικά δηλαδή, αφού διαβάσουμε το κείμενο και εξοικειωθούμε με αυτό, ο δρόμος που ακολουθούμε έχει τα εξής βήματα:

- Αναζήτηση του **ρυθμού** στον οποίο μας παραπέμπει το κείμενο
- Αναζήτηση σωματικής **κίνησης** του ήρωα ή των ηρώων που εκπορεύεται από αυτόν το ρυθμό
- Αναζήτηση της **μελωδίας** που γεννά ο συνδυασμός κίνησης και ρυθμού

Ας μελετήσουμε πώς έγιναν όλα αυτά στην πράξη, με αφορμή σεμινάρια που πραγματοποιήθηκαν τους προηγούμενους μήνες με θέμα το θέατρο στο σχολείο.

Ημερολόγιο εργαστηρίου

Κείμενο: Μονόλογος φεγγαριού από το *Ματωμένο Γάμο* του Federico Garcia-Lorca, σε μετάφραση Νίκου Γκάτσου.

Στόχος: Η αναζήτηση μιας ταιριαστής μουσικής που να συνοδεύει αρμονικά τη δράση.

Το κείμενο αυτό δουλεύτηκε σε 8 βήματα.

Βήμα 1ο

Καθίσαμε σε κύκλο. Διαβάσαμε το κείμενο πολλές φορές χωρίς καμία ερμηνευτική πρόθεση, ο ένας μετά τον άλλον. Θα έπρεπε να καταφέρουμε οι λέξεις να ακούγονται δυνατά και καθαρά, η έντασή τους να είναι ακέραια και να μη μειώνεται στο

τέλος, τα σύμφωνα να ακούγονται με σαφήνεια, τα φωνήεντα να μην τονίζονται υπερβολικά.

Παρατήρηση: Καθώς η “λεκτική” σκυτάλη περνούσε από τον έναν στον άλλο, δεν υπήρχε ούτε συνάφεια ρυθμού (ο καθένας είχε το δικό του ρυθμό και άρα χανόταν η ροή του λόγου) ούτε συνάφεια έντασης (δεν παραλαμβάναμε την ένταση που ο προηγούμενος αφηγητής μας παρέδιδε, αλλά αυξομειώναμε τις εντάσεις μας με έναν αυθαίρετο και υποκειμενικό τρόπο).

Οι αδυναμίες αυτές μας οδήγησαν στο 2ο βήμα:

Βήμα 2ο

α) Ασκήσεις για συνάφεια έντασης: Διαβάζουμε από την αρχή το κείμενο ένας ένας με σκοπό να αρχίσουμε από μια ένταση αφήγησης σχεδόν μηδενική και να φτάσουμε σε μια μεγάλη ένταση, σχεδόν κραυγή. Το “κρεσέντο” αυτό, δηλαδή η βαθμιαία αύξηση της έντασης, προκειμένου να πετύχει, πρέπει ο καθένας να ακούσει και να σεβαστεί την ένταση που παραλαμβάνει από τον αφηγητή που βρίσκεται πριν από αυτόν και να την παραδώσει στον επόμενο έχοντας προσθέσει σε αυτή κάτι παραπάνω. Έπειτα επιχειρούμε το αντίθετο: το “ντεκρεσέντο”, που συνήθως είναι και δυσκολότερο.

β) Ασκήσεις για συνάφεια ρυθμού: Αν ο καθένας αφηγείται το στίχο του στο δικό του ρυθμό, η τελική αφήγηση μοιάζει με ένα μωσαϊκό από ανόμοιες και τυχαία επιλεγμένες ψηφίδες, που λόγω της ασυνάφειάς τους σε σχήματα και χρώματα αποτρέπουν το θεατή από το να συνειδητοποιήσει το θέμα της παράστασης που βλέπει. Ο ρυθμός είναι ο συνεκτικός ιστός κάθε κειμένου. Διαβάστε, για παράδειγμα, τους παρακάτω στίχους:

Είμ' Ενας κ ό κ ν ο ς στρογγυλός μες στο ποτάμι, ε ί μ ' έ ν α μιάτι σ τ
α ψηλά καμπαναριά, και μες στις φ υ λ λ ω σ ι ε ς φαντάζω
γενύτικο φ ω ς τ η ς ÷ ΧΑΡΑΥΓΗΣ

Είναι η όψη αυτή του κειμένου γενναιόδωρη για την κατανόησή του; Η οπτική ανατροπή που προσφέρει, αν και πολύτιμη σε άλλες φάσεις της σπουδής μας, δεν προέρχεται τώρα από συνειδητή επιλογή, γι' αυτό και δε μας βοηθά στην αναζήτησή μας.

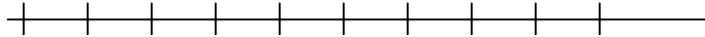
Κάπως έτσι όμως ακούγεται ένα κείμενο χωρίς ρυθμό. Για να το “θεραπεύσουμε”, προσπαθούμε να αφουγκραστούμε τον αρχικό ήχο που δίνει ο πρώτος αφηγητής. Είναι αργός ή γρήγορος; Αγωνιώδης ή ήρεμος; Εξωστρεφής και πομπώδης ή μυστικός, εμπιστευτικός; Δεν επιβάλλουμε το ρυθμό μας, όση ασφάλεια και αν περιέχει αυτό. Αντίθετα, γινόμαστε δέκτες και αποστολείς ενός παλμού που γεννήθηκε πριν από εμάς και προσπαθούμε να τον μεταβιβάσουμε με εμπιστοσύνη στους επόμενους.

Παρατήρηση: Οι ασκήσεις 2α) και 2β) σκοπεύουν όχι μόνο στην αφύπνιση της τεχνικής ικανότητας να διακρίνουμε και να αναπαράγουμε διαφορετικές εντάσεις φωνής και διαφορετικούς ρυθμούς. Σκοπεύει κυρίως στην αφύπνιση της ικανότητας να συνυπάρχουμε, να συμ-μετέχουμε, να συμ-βάλλουμε σε μια ομαδική διαδικασία, όπου η ταυτόχρονη συν-ειδητοποίηση του εαυτού μας σε σχέση με τους άλλους είναι αναγκαία προϋπόθεση για κάθε επόμενο βήμα.

Αφού πετύχαμε έναν κοινό ρυθμό μεταξύ μας, πάμε τώρα να αναζητήσουμε μια στοιχειώδη υποδιαίρεση του ρυθμού αυτού, προκειμένου να δουλευτεί σαν παρτιτούρα. Θα βρούμε με άλλα λόγια το “μέτρο” του.

Βήμα 3ο

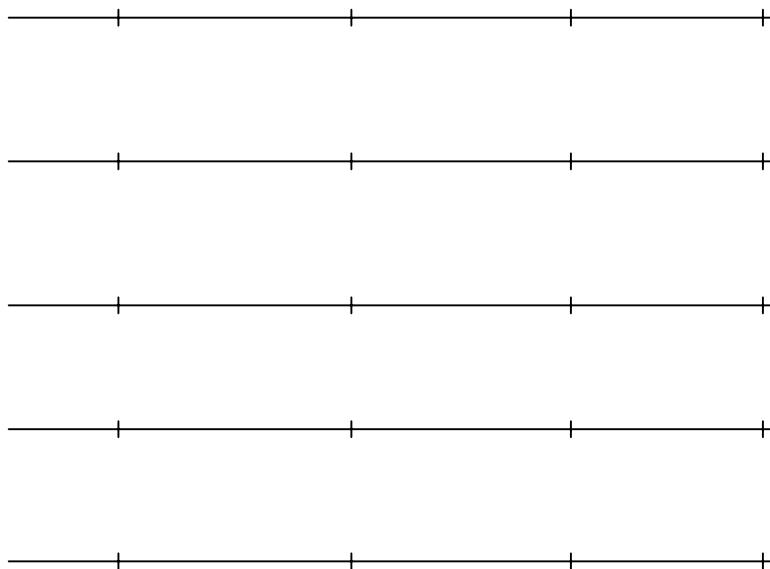
Ας φανταστούμε ένα τεράστιο μέτρο όπου η μία ένδειξη από την άλλη, δηλαδή το 1 από το 2, το 2 από το 3 κοκ., απέχει χ εκατοστά, δηλαδή

Η εναλλακτικά ας φανταστούμε ένα ρολόι με ισόχρονους χτύπους τικ, τακ... που ο καθένας από τον άλλον απέχει την ίδια χρονική απόσταση χ.

Το ζητούμενο είναι σε μια τέτοια αυστηρή ρυθμική υποδιαίρεση, πώς θα μπορέσουμε να απαγγείλουμε το δεδομένο κείμενο, πώς δηλαδή θα χωρέσουμε τους στίχους μας στην προσωρινή “φυλακή” του μέτρου που έχουμε ορίσει και που είναι αυθαίρετο (είναι η απόσταση χ). Ο ρυθμός αυτός μπορεί να κάνει μια ενότητα στους 2, στους 3 ή στους 4 χτύπους, όπως π.χ. ένα βαλς κάνει στους 3 ή ένα πένθιμο εμβατήριο στους 2.

Αυτό το στάδιο απαιτεί ίσως κάποια εμπειρία, όμως με σταθερές επαναλήψεις του κειμένου, θα αναδυθεί οπωσδήποτε ένας κατάλληλος ρυθμός για το ξεκίνημα. Σε αυτή τη φάση επιλέξαμε το ρυθμό των 4 χτύπων ανά στίχο με τον 4ο κενό, δηλαδή:

Βοηθά στη φάση αυτή να υπογραμμίζουμε τον ισόχρονο ρυθμό με παλαμάκια ή με τη βοήθεια ενός κρουστού οργάνου. Διαβάζουμε πολλές φορές όλοι μαζί ταυτόχρονα το κείμενο μέχρι να αφομοιώσουμε κάπως τον τετραμερή ρυθμό.

Βήμα 4ο

Περνούμε τώρα στη δράση. Σηκωνόμαστε όρθιοι σε κύκλο. Επινοούμε ένα περπάτημα στο ρυθμό που έχουμε ήδη βρει, δηλαδή μια χορογραφία που αποτελείται από 3 βήματα και μία στάση που αντιστοιχεί στον 4ο “βουβό” μας χτύπο. Καθώς περπατούμε, αυτά τα 3 πρώτα βήματα, απαγγέλλουμε ασφαλώς όλοι μαζί σαν χορός τους συγκεκριμένους μας στίχους, στο ρυθμό που είχαμε προηγουμένως κατακτήσει, με μια ελαφριά λικνιστική κίνηση, χωρίς αξιώσεις ακόμη ερμηνευτικές.

Παρατήρηση: Μπορούν να ειπωθούν πολλά για τον τρόπο με τον οποίο κινούμαστε επί σκηνής, για το πρόθυμο και δυναμικό σώμα του ηθοποιού, όμως ίσως όχι στα πλαίσια αυτού του σημειώματος. Προσπαθούμε πάντως το απλό μας περπάτημα να είναι χαλαρό αλλά όχι τεμπέλικο, ρυθμικό αλλά όχι μηχανικό - στρατιωτικό, το σώμα μας να είναι υπάκουο και διαθέσιμο.

Σκοπός: Να μεταφραστεί σε σωματική κίνηση ο ρυθμός του κειμένου κι από την απλή εκφορά του λόγου να περάσουμε στη σωματική του αναπαράσταση. Να βιωθεί το απλό ρυθμικό πέρα δώθε του σώματός μας, ενώ παράλληλα η φωνή μας απαγγέλλει τους στίχους.

Βήμα 5ο

Προτείνεται τώρα στα μέλη του χορού να διαστείλουν και να μορφοποιήσουν κάπως την κίνησή τους για κάθε έναν από τους 3 πρώτους χτύπους του κάθε μέτρου, ενώ ο 4ος παραμένει σε ακινησία. Μέσα από τις εικόνες που γενναιόδωρα μας προτείνει το ίδιο το κείμενο, φροντίζουμε ο καθένας ξεχωριστά να αποδώσει μια σημαίνουσα κίνηση σε κάθε στίχο. Η κίνησή μας λοιπόν δεν είναι πια ένα ελαφρό και κάπως ουδέτερο λίκνισμα πέρα δώθε, όπως ήταν στο προηγούμενο, το 4ο βήμα της άσκησης. Είναι η κίνηση της φυλλωσιάς, το χτύπημα του καμπαναριού, η φλόγα, ο ανταριασμένος αέρας, τα πέλματα του αγέρα, ο χτύπος μιας καρδιάς, το άλογο, το κλάμα μες στο χέρσο κάμπο, ο ήχος από τα βαλτονέρια κτλ. Τώρα το σώμα μας πρέπει να γίνει εκφραστής μιας κίνησης με ενάργεια και οικονομία, μιας κίνησης που έχει αρχή, μέση και τέλος. Οι ηθοποιοί παραμένουν σε κύκλο και ο ρυθμός των 4 βημάτων χαρακτηρίζει ακόμα την κίνηση του χορού.

Βήμα 6ο

Δίνεται ακόμα μεγαλύτερη ελευθερία μέσα από τις οδηγίες: Τώρα σπάστε τον κύκλο και κινηθείτε σε πολλαπλές κατευθύνσεις χώρου. Οι κινήσεις των ηθοποιών δεν πρέπει να μπερδεύονται. Περιπλανηθείτε χωρίς ο ένας να ενοχλεί τον άλλον και γεμίστε με την παρουσία σας κάθε γωνιά του χώρου, κάνοντας ο καθένας σας την κίνηση που έχει επιλέξει. Ο ρυθμός του 4 συνεχίζει να δεσπάζει, αλλά οι ξεχωριστές κινήσεις διαχέονται τώρα στο χώρο με ανεξαρτησία και ευγένεια. Στον 4ο χτύπο έχουμε κίνηση, αλλά όχι λόγο.

Βήμα 7ο

Τώρα θα αποδράσουμε και από την ωμή και κανονική απαγγελία του κειμένου. Ο καθένας μπορεί να απαγγέλλει όσους στίχους θέλει, σε όποιο σημείο της δράσης το επιθυμεί, ακόμα και λέξεις ή συλλαβές απομονωμένες. Όμως η κίνηση παραμένει. Με τις συνεχείς επαναλήψεις προσπαθούμε να κάνουμε τις κινήσεις μας ακόμα πιο καθαρές και συγκεκριμένες. Ο ρυθμός δεν χάνεται, αλλά υπογραμμίζει διακριτικά την όλη δράση, κάποιος μάλιστα μπορεί να αναλάβει να τον κρατάει σταθερά και μόνιμα με ένα κρουστό όργανο.

Παρατήρηση: Μέχρι στιγμής δεν έχει υπάρξει πουθενά μελωδία, έχουμε δημιουργήσει όμως όλες τις προϋποθέσεις για να υπάρξει στο επόμενο κιόλας βήμα.

Βήμα 8ο

Τώρα θα προσθέσουμε μελωδία ή μελωδίες στις δοσμένες κινήσεις και στο δοσμένο ρυθμό, ενώ μια κορυφαία αναλαμβάνει να απαγγείλει όλο το κείμενο. Οι ήχοι μας είναι αυτοσχεδιαστικοί, αλλά μέσα στην όλη μυσταγωγία που έχει δημιουργήσει η ομαδική κίνηση και ο ρυθμός ακούγονται σαν προσχεδιασμένοι. Παράλληλα δίνεται η οδηγία να επικοινωνήσουν και να συνεργαστούν οι κινήσεις μεταξύ τους με σκοπό τη δημιουργία πλαστικών συνθέσεων μέσα στο χώρο. Το κείμενο συνεχίζει να ακούγεται στο ρυθμό του, ενώ απρόσμενα όμορφες μελωδίες κατακλύζουν το χώρο. Οι κινήσεις εξελίσσονται σε δράσεις μη προσχεδιασμένες που συγκινούν με την πρωτοτυπία τους. Ακούγεται ένα απόκοσμο τραγούδι: μαδριγάλι της Αναγέννησης, μεσαιωνικό ιπποτικό τραγούδι, βυζαντινός ύμνος ή ηπειρώτικο πολυφωνικό; Ηχητικά βιώματα τόσο ξεχωριστών ανθρώπων συνενώθηκαν σε ένα πανέμορφο μουσικό ψηφιδωτό. Η οδηγία: ολοκληρώστε τη δράση γύρω από ένα κέντρο κάπου στο χώρο, έφερε όλο το χορό γύρω από μια κοπέλα που ήδη είχε σκύψει στη γη και είχε τυλιχτεί γύρω από τον εαυτό της, τραγουδώντας κάτι σαν μοιρολόι. Το κείμενο είχε πια ολοκληρωθεί, οι διαφορετικές κινήσεις λικνίζονταν φτάνοντας στο τέλος, οι μελωδίες εξασθενούσαν βαθμιαία, ο ρυθμός από το τύμπανο λιγόστευε και απομακρυνόταν και στο χώρο απέμεινε το μοιρολόι. Κατόπιν έσβησε και αυτό...

Επίλογος

Έτσι ολοκληρώθηκε αυτός ο κύκλος. Επειδή κατά τη διάρκεια όλης αυτής της σπουδής απαιτήθηκε συγκέντρωση και πειθαρχία που φόρτισε με ιδιαίτερη συγκίνηση ανθρώπους που δεν είχαν ποτέ παρόμοιες θεατρικές εμπειρίες, η αποφόρτιση ήταν αναγκαία. Προκειμένου δε να δείξουμε πώς αυτός ο ρυθμός που διαλέξαμε στην αρχή, δηλαδή ο ρυθμός στα 4, ήταν μία αλλά όχι και η μόνη λύση, επιχειρήσαμε ένα σύντομο χορό με το ίδιο κείμενο σε έναν πρόσχαρο τζαζ ρυθμό με αντιστικτικούς τονισμούς και μάλλον αστείο χαρακτήρα. Υποθέσαμε μάλιστα πως το καμπαναριό είναι βραχνό και ξεκούρδιστο, το άλογο σχεδόν ψόφιο και το φεγγάρι στη χάση του! Με ανάλογα βήματα ολοκληρώσαμε τη σκηνή ζητώντας ταπεινά τη συγχώρεση του κυρίου Lorca!

Αθήνα 16/12/2000
Σμαρώ Χ. Γρηγοριάδου
